

доповнення її положеннями про обстановку вчинення злочину, перелік потерпілих та способи вчинення злочину за аналогією зі ст. 8 статуту Міжнародного кримінального суду. Необхідним є встановлення кримінальної відповідальності також для осіб, що обіймають керівні посади, коли ці особи не вжили всіх необхідних та розумних заходів у рамках повноважень для відвернення або припинення воєнних злочинів.

По-четверте, доцільно звернути увагу, що у Кримінальному кодексі України розділ XX «Злочини проти миру та безпеки людства» розміщується останнім. На нашу думку, оскільки захист миру і безпеки людства є пріоритетною сферою кримінально-правового захисту, достатньо обґрунтованим є переміщення розділу КК України, в якому регламентується відповідальність за злочини проти миру і безпеки людства, на початок Особливої частини КК. Це обумовлене тим, що права людини, які лежать в основі захисного права людини співвідносяться із гарантіями миру і безпеки людства як частина і ціле. Норми, спрямовані на захист прав людини, закріплені у розділі II Особливої частини КК, що слідує за розділом I, який присвячено складам злочинів проти основ національної безпеки України. Регламентація відповідальності за порушення основ національної безпеки України та за порушення прав людини на початку Особливої частини КК України, а відповідальності за злочини проти миру та безпеки людства та міжнародного правопорядку – у кінці Особливої частини, порушує взаємозв'язок і взаємозалежність норм про захист прав людини і норм про захист основ національної безпеки із нормами, що регулюють відповідальність за злочини проти миру і безпеки людства. Таким чином, розділ про злочини проти миру і безпеки людства слід перенести на початок Особливої частини Кримінального кодексу України.

О. О. Пашенко,

доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат юри-
дичних наук, доцент

СИСТЕМНО-ПРАВОВА НЕСУПЕРЕЧЛИВІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Однією з обов'язкових обставин, що визначають соціальну обумовленість закону про кримінальну відповідальність є системно-правова несуперечливість. В своїй доповіді я хочу звернути увагу на деякі моменти, що стосуються її характеристики.

1. Під системно-правовою несуперечливістю пропонуємо розуміти узгодженість відповідної норми із системою права (як внутрішньо-національного, так і міжнародного). При цьому, вважаємо за можливе погодитися з теоретиками права, які зазначають, що поняття «система права» є ширшим за поняття «система законодавства». Саме тому слід вести мову про узгодженість кримінально-правових норм із системою права, а не законодавства.

2. Ця обставина соціальної обумовленості притаманна не лише охоронним кримінально-правовим нормам, але й регулятивним та заохочувальним.

3. На нашу думку, аналізованою обставиною охоплюються, зокрема, рекомендації міжнародних організацій, а також не ратифіковані (на час з'ясування питання про соціальну обумовленість) у встановленому законом порядку міжнародні договори (які лише підписані від імені України). Зазначені документи не мають нормативного характеру і не входять у систему законодавства, але немає підстав не включати їх до системи права.

4. Кримінальне законодавство може захищати не лише правовідносини, а й фактичні суспільні відносини, що не врегульовані нормами інших галузей права (одним з прикладів цього є встановлення у ст. 136 КК України відповідальності за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані). Проте це не свідчить про порушення системно-правової несуперечливості, оскільки головним в цьому аспекті виступає саме «несуперечливість», а не «відповідність» положенням інших галузей права. Водночас зауважимо, що такий висновок є справедливим не для всіх охоронних кримінально-правових норм, зокрема, тих, що мають банкетні диспозиції (тут заборона повинна відповідати положенням регулятивного законодавства повною мірою).

5. Іноді замість системно-правової несуперечливості дослідники пишуть про нормативні фактори соціальної обумовленості або про кримінально-політичну адекватність криміналізації. Вважаємо це не зовсім вірним з наступних міркувань. По-перше, як було показано вище, системно-правова несуперечливість включає у себе не лише узгодженість із системою законодавства (окремі положення якого і виступають відповідними нормативними факторами), а й з усією системою права. По-друге, нормативні акти інших галузей законодавства (сімейного, цивільного, трудового та ін.), поряд з тими положеннями, що вказують на необхідність існування відповідних кримінально-правових норм (зумовлюють їх), містять багато інших, які нормативними факторами не виступають. Вочевидь, кримінально-правові норми не повинні протирічити також і зазначеним положенням, оскільки останні є частиною системи права. При цьому, порівнюючи значення вказаних положень для констатації соціальної обумовленості кримінально-правової норми із значенням нормативних факторів, слід визнати домінуючу роль останніх. Проте це не свідчить про можливість ігнорування питання про несуперечливість кримінально-правової норми іншим по-

ложенням відповідних нормативних актів. По-третє, до нормативних факторів навряд чи можна віднести узгодженість досліджуваної норми із положеннями інших кримінально-правових норм (а необхідність цього не викликає сумнівів). Тут ідеться про її відповідність системі кримінального права, а тому слід підтримати дослідників, які називають цей аспект внутрішньо-правовою несуперечливістю. Перший, другий і третій висновки свідчать про те, що дослідження лише нормативних факторів для констатації соціальної обумовленості певної кримінально-правової норми видається неповним. По-четверте, кримінально-політична адекватність криміналізації повністю охоплюється нормативними факторами, адже певні напрями кримінальної політики знаходять своє закріплення у нормативних документах внутрішнього та міжнародного характеру. Тобто останнє поняття за обсягом є меншим, навіть, за поняття «нормативні фактори», яке, своєю чергою охоплюється поняттям «системно-правова несуперечливість». Загалом, логічний ланцюжок названих понять (від найменш широкого за обсягом до найширшого) має наступний вигляд: кримінально-політична адекватність – нормативні фактори – системно-правова несуперечливість. Тому саме останнє поняття варто використовувати для позначення відповідної обставини, що визначає соціальну обумовленість кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність).

6. Поміщення законодавцем кримінально-правової норми не в той розділ Кримінального кодексу, де вона мала би бути, свідчить, на наш погляд, про порушення системно-правової несуперечливості. Це пов'язано з тим, що невірне розташування норми може породити низку наслідків негативного характеру. Не претендуючи на цьому етапі дослідження на окреслення вичерпного переліку таких наслідків, вважаємо за можливе звернути увагу на такі: 1) невірне розташування заборонної кримінально-правової норми в системі Особливої частини кримінального права зумовлює невірне визначення характеру суспільної небезпечності, передбаченого нею злочину, адже судячи із назви розділу він матиме інший родовий об'єкт; 2) більш того, правозастосувач може взагалі не знайти такої норми, зосередивши увагу на «належному» розділі (знаючи принцип побудови Особливої частини КК саме за ознакою родового об'єкту, він не може уявити можливість розташування відповідної норми в іншому, «неправильному» розділі). Це, своєю чергою, зумовить невірну кваліфікацію вчиненого діяння, адже в такому разі буде застосовано іншу норму із «належного» розділу, або взагалі не буде застосовано ніяку.

Наведені міркування, серед іншого, свідчать про багатоаспектність такої обставини соціальної обумовленості кримінально-правових норм, як системно-правова несуперечливість, що, своєю чергою, свідчить про необхідність її докладного дослідження в подальших наукових пошуках.